

ДІВИЧ-ВЕЧІР В УКРАЇНСЬКІЙ ТРАДИЦІЇ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

В статті розглядається один з головних обрядів весільного циклу – дівич-вечір. Саме він відігравав вагому роль у зміні соціального стану як дівчини, так і парубка. В традиційному українському суспільстві дівич-вечір складався з шести основних елементів: «розплітання та чесання коси молодої», «запросини на весілля», «прикрашання весільного гільця», «виготовлення «меча»», «обмін дарунками» та «перший «посад» молодих». Проте, з плином часу, під впливом різних факторів він трансформувався у сучасний «дівичник». У дослідженні автори показують еволюцію та сучасні реалії відомого всім обряду.

Ключові слова: дівич-вечір, дівоцтво, парубкування, весілля, весільний цикл, традиція, обряд, звичай.

Українська спільнота завжди характеризувалася як суспільство, де обряди і звичаї складали основу буденного життя. Воно складалося з багатьох обрядодій, які з плином часу об'єднувалися у традиційні цикли українського народу. Одним з таких в житті українського суспільства завжди вважалося весілля, яке складалося з передвесільного циклу, власне весілля та післявесільного циклу. Чи не найважливішим обрядом шлюбного ритуалу був дівич-вечір, який став переломним етапом в житті кожної дівчини традиційного суспільства. Він символізував не лише зміну соціального становища нареченої, а і створював для дівчини нову соціальну роль – жінки-дружини. Проте, з плином часу дівич-вечір поступово втратив своє сакральне значення і трансформувався у свято, яке набуло для сучасної молоді більш буденного характеру.

Звертаючись до тлумачного словника можемо побачити, що обряд складається із двох слів: дівич – той, хто береже свою невинність, та вечір. Таким чином, дівич-вечір – це обрядова вечірка молодої напередодні весілля; прощання з дівуванням¹ або ж весільний обряд, що відбувався зазвичай в п'ятницю, перед весіллям². На відміну від визначення, термінологія дівич-вечора має набагато більше варіацій, але значення одне. Називали цю обрядодію по-різному: «підвесілок», «подвесілок», «дружбини», «подружбини», «вечорини», «чоботоносини», «заручини», «молодечий вечір», «заграванки», «пирого», «дружчини»³, «головиця», «вінкоплетини»⁴, «вечур», «розплетини»⁵, «вінці», «загравини»⁶, «гуски», «заводини»⁷, «деревце»⁸.

Дівич-вечір складався з окремих елементів, які складали комплекс обрядодій, що був пов'язаний з символом прощання – дівоцтвом. До нього входили: розплітання та чесання коси молодої, запросини на весілля, прикрашання весільного гільця, виготовлення «меча», обмін дарунками між молодими та їх перший «посад».

Кожна частина обрядового вечору мала своє сакральне та символічне значення, але виконувала єдину функцію – обрядове відокремлення наречених від несім'яної групи молоді та завершення циклу передшлюбних дійств, що вели до одруження⁹.

Розплітання та чесання коси – один з найзворушливіших моментів для дівчини. Молоду саджали на ослін, стілець або діжку, котра була вкрита кожухом. Після того, у певній послідовності, яка залежала від старшинства, здійснювали основні обрядові дії, які супроводжувалися весільними піснями, а дівчина в цей час плакала та прощалася з дівоцтвом. Після цього вона тричі просила благословення у батьків. Наприкінці вони її благословляли та одягали вінок, що був символом кінця дівування.

Уквічавши голову та святково одягнувшись, дівчина разом з друзками виходили на вулицю і йшли запрошувати гостей на весілля або підвесілок. Запросивши всіх родичів та знайомих вона разом із друзками йшла до батьків молодого. Там вона дарувала їм шишки, кланялася їм у ноги, цілувала¹⁰, після чого батьки молодого запрошували дівчину за стіл та частували її. У деяких регіонах України не лише молода запрошувала на весілля, а й молодий ходив по хатах зі своєю свитою. Також, вони могли робити це не лише окремо, а й разом. Весь процес

запрошення на весілля супроводжувався весільними обрядовими піснями, де оспівувалися і звеличувалися молоді¹¹. Ці пісні символізували прощання з дівуванням та парубкуванням.

Після запросин дівчина поверталася до свого дому разом із друзками та бралася за виготовлення і прикрашання гільця – деревця. Походження назви цього обряду, як і спосіб виготовлення гільця, має багато варіацій, які залежали від місцевості. Весільне деревце – стійкий атрибут шлюбного ритуалу, в образі якого поєднуються символи родючості, достатку, продовження роду і культ поминання душ покійних предків, а також прощання з дівочтвом¹². Прикрашання гільця відбувалося одночасно як в хаті молодої, так і в хаті молодого. Гільце виготовлялося з гілок сосни, ялини, смереки, ліщини, берези, явору, верби або ж фруктових дерев – вишні, груші, яблуні¹³. Вставляли його у центр хлібини чи короваю та прикрашали калиною, колосками, васильками, м'ятою, а також стрічками, цукерками, калачами¹⁴. Прикрашання гільця зіллям та квітами мало забезпечити щасливу долю нареченим. Під супровід весільних пісень обряд мав гарантувати не лише затишне життя молодят, а й символізувати добробут, щоб вони були хорошими господарями у хаті.

На дівич-вечорі також виготовляли і інші весільні атрибути – «меч», «шаблю», «світильник», «весільну свічку», «вінці». Виготовленням «меча», «шаблі», «світильника», «вінців» займалися переважно у нареченого вдома. Брала стару палицю або шаблю і до неї червоними стрічками прив'язували ягоди калини, квіти рути, васильки, колоски жита, а на сам вершечок прикріплювали дві свічки¹⁵. На порозі хати мати молодої, дуже рідко коли це робила сваха, з'єднувала свічки молодих на «шаблі», щоб захистити долю наречених від злих сил. Цей обряд символізував силу вогню, що носив очисний та захисний характер. Саме свічку наділяли доленосною функцією, бо від її полум'я залежало майбутнє життя подружжя. Вона була символом злучення родинних вогнищ двох родин¹⁶.

Далі відбувався обмін дарунками між молодою та молодим. Дівчина дарувала нареченому вишиту сорочку, яку він потім мав одягнути на вінчання. В свою чергу молодий дарував нареченій чоботи або ж хустину. Ця традиція обдаровування досить давня і поширена була на більшості території України.

Заключним дійством на дівич-вечорі був перший «посад» молодих. Саджали молодих на кожух, що був перевернутий вовною догори, а під нього насипали жито і гроші¹⁷, які символізували добробут у майбутньому подружньому житті. Потім молоді просили благословення у родичів, близьких та усіх знайомих. Завершальним дійством на дівич-вечорі було частування гостей, виконання весільних обрядових пісень і танців.

Обрядодії, що виконувалися на дівич-вечорі носили важливу моральну і соціальну функцію. Таким чином, молоді прощалися з парубоцтвом і дівуванням та переходили до іншого нового статусу для них – чоловіка та дружини. Для нареченої процес обрядового переходу був більш актуальним, аніж для нареченого, бо саме вона переходила в нову сім'ю. Дівчина прощалася з домівкою та оплакувала своє дівування. Вважалося, що чим голосніше плакала наречена, тим щасливішою буде її доля у шлюбі¹⁸.

Лише до середини ХХ ст. був поширений комплексний весільний обряд. З плином часу, навіть і дівич-вечір починає втрачати свою сакральну та морально-естетичну функцію. Знання і досвід, якими володіли люди про весільні традиції загалом і про кожну їх частину окремо, таку як дівич-вечір, почали забуватися і припинили передаватися у спадок своїм наступникам. У ХХ ст. одна з основних традицій дівич-вечора – ритуальне заплітання коси молодій – почала поступово занепадати. Також, зміни відбулися і у обряді запросин на весілля. Тепер молоді ходили по хатах разом, або навіть з батьками, сусідами чи родичами і запрошували гостей на своє весілля. Згодом, ця традиція взагалі почала виходити з ужитку, і вже у 80-х рр. ХХ ст. на дівич-вечорі не існувало звичаю запрошення на весілля¹⁹. Ну і ще одна зміна, яка відбулася у традиційному дівич-вечорі – це втрата пісенного супроводу кожного елементу обряду. До того ж, всі ці зміни пов'язані з територіальними особливостями, оскільки, не слід забувати, що етнографічне районування теж сильно впливає на трансформацію чи занепад обрядодій. Проте, слід також зазначити, що останнім часом існує тенденція до відродження українських весільних традицій, щоправда видозмінюючись і трансформуючись в залежності від сучасних потреб.

Переходячи до сучасного святкування дівич-вечору, слід зазначити, що ані значення, ані смислове навантаження цього обряду не змінилося – це так і залишився обрядовий акт відокремлення молодих, майбутніх наречених, від неодруженої частини молоді. Але дещо видозмінився символізм обряду – тепер він символізує розставання та прощання з вільним життям. Під вільним життям ми розуміємо свою приналежність лише собі. А зі вступом у шлюб це поняття зникає, адже ти вже належиш не лише собі, а й своїй новоутвореній сім'ї, де відпові-

дальність за добробут, злагоду, щастя та достаток родини відповідають однаково як чоловік, так і дружина. Дівич-вечір поступово ставав дійством, вагомість якого полягала не в самій традиції і її збереженні, а в отриманні позитивних емоцій, завдяки яким винуватиця дійства могла відволіктися і відпочити від підготовки до весілля та свого повсякденного життя.

Говорячи про назву цього обряду, варто зазначити, що вона не зазнала змін, лише стала уніфікованою – «дівич-вечір» або ж «дівичник»/«дівішник» (так називало цей обряд російськомовне населення, яке проживає на території України).

Передувала проведенню «дівичника» тривала підготовка, яка складалась з наступних етапів:

- зібратися всім подругам нареченої та обговорити майбутні плани щодо дівич-вечора;
- обрати формат дійства. Це міг бути як активний, так і пасивний відпочинок, з екстримом чи інтелектуальними розвагами, головне, щоб були враховані всі побажання нареченої, її характер та темперамент;
- визначитися з бюджетом вечірки, датою та місцем проведення. Адже місце і сам формат заходу напряму залежать від того, на що вистачить грошей;
- підготувати подарунок нареченій. Звичайно, що сама підготовлена вечірка дівчатами-подругами – це вже і є гарний подарунок, але окремий презент робить дійство більш приємним і позитивним;
- подбати про їжу та напої.

Традиційно дівич-вечір проводять за день до весілля, але дівчата використовують більш прагматичний підхід і проводять вечірку за декілька днів або ж за тиждень до заміжжя. Це зумовлено почуттями нареченої, а також її званням до нового статусу і розумінням нового життя.

В сучасних умовах прощання з дівуванням відбувається у різних формах та видах, зокрема:

- «дівичник» у караоке-барі;
- дискотека у клубі на дівич-вечір;
- подорож за кордон або по мальовничих куточках України на дівич-вечорі;
- святкування дівич-вечору на лімузині чи party-bus;
- прогулянка по воді (катер/яхта/аквалімузин);
- «дівичник» – фотосесія;
- «дівичник» у квест-кімнаті;
- вечірка біля/в басейні;
- дівич-вечір у SPA;
- дівчача піжамна вечірка вдома або готелі;
- екстримальні розваги на дівич-вечорі – атракціони і мотузкові парки, аквапарк;
- вечір майстер-класів;
- об'єднаний дівич-вечір і парубоча вечірка та ін.

Кожен вид передвесільної прощальної вечірки був символом прощання молодої з дівуванням, з її дівочим прізвиськом та утвердження нареченої у статусі молодої дружини.

«Дівичник» у караоке-барі – найпоширеніший вид вечірки серед дівчат. Якщо на підготовку до святкування мало часу, то вечірка у музичному супроводі – кращий варіант. У караоке-барі подруги і знайомі нареченої виконуючи ті чи інші пісні, згадують шкільні роки молодої, співають пісні з дитинства, пригадують цікаві історії з життя. Оскільки цей вид свята дуже популярний, то доволі часто його поєднують ще з якимось варіантом. Наприклад, вдень дівчата з молодого йшли на фотосесію, а ближче до вечора їхали в караоке і відпочивали.

Ще одним із розповсюджених видів на дівич-вечорі – є дискотека у клубі чи барі. Якщо наречена не вміє співати, то танцювати точно виходить у всіх. Цей вид святкування має як плюси, так і свої мінуси. Плюси прослідковуються у тому, що завжди весело на «дівичнику», гарний настрій гарантовано кожній і ніхто тобі не говорить, що лунає досить голосно музика. Серед мінусів – відсутність відчуття приватної вечірки. Дискотеку у клубі також часто поєднують з іншими видами вечірок.

На сьогоднішній день швидкої популярності набирає зовсім новий вид святкування дівич-вечора – це подорож за кордон або мальовничими куточками України. Зважаючи на побажання нареченої, дівчата планують маршрут подорожі. Це можуть бути гори або море, можна вирушити в інше місто чи навіть країну. Найпоширенішими містами України є Київ, Львів, Одеса, а за кордоном – Стамбул, Будапешт, Париж, Братислава (за даними усних свідчень). Під час такого святкування будь-яка подорож не обійдеться без коктейльної вечірки, спільних фото та емоційного перезавантаження перед весіллям.

Також, поширеним є святкування дівич-вечора на лімузині чи «party-bus». Цей варіант – класика жанру, але набагато креативнішим варіантом є «party-bus». В лімузині дівчата насо-

лоджуються музичним супроводом, роблять селфі та знімають відеозаписи. І якщо в лімузині не так достатньо місця для танців, то в «party-bus» можливо потанцювати від душі.

Ще одним варіантом на «дівичник» - є прогулянка по воді (на катері, яхті, аквалімузині). Подружки нареченої беруть в оренду транспортний засіб, який найбільше до вподоби. Купують напої, легку їжу, подарунки. Для більш святкової атмосфери підключають музику та запрошують фотографа. За даними усних свідчень – найпопулярнішим видом святкування дівич-вечора у Києві у 2019 році став новий винахід – аквалімузин, який курсував водами Дніпра.

«Дівичник» – фотосесія може бути як окрема вечірка, так і поєднана з багатьма іншими видами святкувань. На сьогоднішній день фотографія стала обов'язковою принадою будь-якого свята. Фотосесії можуть бути різними, як у студії, так і на свіжому повітрі. Довершений образ молодої допомагають створювати її подружки. Вони роблять зачіску нареченій, гарний макіяж, підбирають одяг, адже професійна фотосесія – це мрія кожної дівчини. Таким чином, зроблені фотографії залишаються на довгу пам'ять нареченої.

«Дівичник» у квест-кімнаті – це ще одна вечірка, яка досить часто поєднується з іншими заходами. Квест-кімната – розвага не лише для нареченої, а й для її подружок, адже колективне вирішення загадок може призвести до емоційного піднесення. Подружки замовляють квест-кімнату, де виконують завдання в команді або самі готують свій власний квест для нареченої, де використовують спільні пережиті моменти із життя (за даними усних свідчень).

Вечірка біля чи в басейні поширена лише у літню пору року. Свято подружки нареченої організують або в одному з пляжних клубів, або орендують приватний будинок з басейном. Не обійдеться на такому дівич-вечорі без смачних наїдків, коктейлів та музичного супроводу.

Найулюбленіший варіант вечірки – це дівич-вечір у SPA. Така форма святкування допомагає розслабитися нареченій перед весіллям та отримати новий заряд енергії. Джакузі, масаж тіла і обличчя, шоколадне обгортання тіла, пілінг обличчя – це найпоширеніші релакс-процедури, які замовляють для нареченої аби вона мала змогу перевести дух та розслабитися перед подружнім життям.

Дівчача піжамна вечірка вдома чи в готелі – можливість скинути затісну одягу і незручні підбори, ніяких довгих зборів, а тільки зручні піжами та душевні розмови про життя. Вечірка проводиться у нареченої вдома або у друзок, або подружки молодої орендують готель чи квартиру. Святкування починають з приготування їжі та коктейлів, а продовжують конкурсами, домашнім караоке, танцями, побиттям подушками та переглядом спільних відео з дошлюбного життя нареченої або весільних комедій.

Наступні варіанти святкувань дівич-вечора не такі вже й поширені, але мають місце на існування. Екстремальні розваги на атракціонах, в мотузкових парках та аквапарках підійдуть для веселої і дружньої дівчачої компанії, яким в крові не вистачає адреналіну.

Вечір майстер-класів на дівич-вечорі може гарно підійти для нареченої, якщо в неї є мрія навчитися чомусь. Якщо молода любить готувати, то їй беруть майстер-клас з приготування страв. Якщо любить робити фотозйомки, то майстер-клас з фотографії. Якщо полюбить танцювати, то майстер-клас з хореографії. І таких варіантів можна називати багато, але всі вони залежать від побажань та вподобань винуватиці святкового дійства.

Найменш уживаний варіант – це об'єднаний дівич-вечір і парубоцька вечірка. Дружка з дружком збирають спільних знайомих і друзів у одну велику і веселу компанію. Створюють всі умови для крутої вечірки, де б вона не проводилася і насолоджувалися святом всі разом.

На дівич-вечорі не можна оминати традиції, які підкреслюють мету зустрічі. Аби всім оточуючим людям було зрозуміло, що ви святкуєте, треба мати тематичні аксесуари та одяг для дівич-вечора. Наречена має виділятися від усіх своїх подруг, адже вона героїня цього дійства і молода, що прощається із своїм дівочтвом. До аксесуарів входять: фата (двох кольорів), повітряні кульки, конфетти, різні написи, квіти.

Ну і на останок, одним із важливих моментів – є подарунок для нареченої. Він може бути різним, але приємним і має запам'ятатися нареченій на довго. Це можуть бути жартівливі сувеніри (бутафорська куховарська книга, в середині якої міститимуться номери служб доставки їжі, зубні щітки для обох молодих), корисні подарунки (переносний столик для спільних і романтичних сніданків із майбутнім чоловіком, постільну білизну, сертифікати на масаж, нижню білизну та шовковий халатик), солодкі (пирог, цукерки, пляшка вина із спільним зображенням молодих), подарунок на пам'ять (альбом із спільними фото, картина з зображенням молодих, пазл з фотографії наречених).

Отже, в традиційному українському суспільстві дівич-вечір займав одне з головних місць серед обрядів українського весільного циклу. Він відіграв важливу моральну, сакральну та

емоційну роль як для дівчат так і для парубків. Дівич-вечір ставав для дівчини «моментом переродження» та передднем переходу до нового соціального статусу жінки-дружини. Проте, з плином часу, з огляду на політичні обставини, в ХХ ст. українська культура почала вважатися не елітарною, а українські обряди і традиції, разом з дівич-вечором почали поступово відходити у минуле. Така тенденція, звісно, змінилась в роки незалежності України, коли активізувався процес відродження українських традицій. Щоправда, сьогодні обряд дівич-вечора і в сільській місцевості, і у містах модернізовано та осучаснено.

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь, 2005. – С. 303.

² Онацький Є. Українська мала енциклопедія, кн. 3. – Літери Д – Є. – Буенос-Айрес, 1958. – 348 с.

³ Енциклопедія історії України / Том «України – українці», кн. 1. – К., 2018. – С. 345.

⁴ Борисенко В. К. Весільні звичаї та обряди // Поділля: Історико-етнографічне дослідження. – К., 1994. – С. 220.

⁵ Борисенко В. К. Обряди життєвого циклу людини // Холмщина і Підляшшя: Історико-етнографічне дослідження. – К., 1997. – С. 292.

⁶ Вархол Й. Весільні обряди // Лемківщина: Історико-етнографічне дослідження. – Львів, 1999. – Т. 2: Духовна культура. – С. 78.

⁷ Здоровега Н. І. Народні звичаї та обряди // Бойківщина: Історико-етнографічне дослідження. – К., 1983. – С. 243.

⁸ Сявакко Є. І. Сімейна обрядовість // Гуцульщина: Історико-етнографічне дослідження. – К., 1987. – С. 308.

⁹ Енциклопедія історії України / Том «України – українці», кн. 1. – К., 2018. – С. 345.

¹⁰ Там само. – С. 346.

¹¹ Українська етнологія: Навч. посібник / За ред. В. Борисенко. – К., 2007. – С. 346.

¹² Немец В. Структурні елементи дівич-вечора у традиційному весіллі Волині та Полісся (друга пол. ХІХ – пер. пол. ХХ ст.) / Народознавчі зошити. № 2 (122), 2015. – С. 414.

¹³ Там само. – С. 415.

¹⁴ Борисенко В. Сімейна обрядовість українців ХХ – початку ХХІ століття [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України, ІМФЕ. – К., 2016. – С. 107.

¹⁵ Борисенко В. Сімейна обрядовість українців ХХ – початку ХХІ століття. – К., 2016. – С. 107–108.

¹⁶ Немец В. Структурні елементи дівич-вечора у традиційному весіллі Волині та Полісся (друга пол. ХІХ – пер. пол. ХХ ст.) / Народознавчі зошити. № 2 (122), 2015. – С. 416.

¹⁷ Українська етнологія: Навч. посібник / За ред. В. Борисенко. – К., 2007. – С. 348.

¹⁸ Ігнатенко І. Шлюбно-сімейні стосунки у традиційній культурі українців. – Харків, 2017. – С. 79.

¹⁹ Енциклопедія історії України / Том «України – українці», кн. 1. – К., 2018. – С. 345.

В статтє рассматривается один из главных обрядов свадебного цикла – «девичник». Именно он отыгрывал весомую роль в изменении социального положения как девушки, так и молодого человека. В традиционном украинском обществе девичник состоял из шести основных элементов: «расплетение и вычесывание косы молодой», «приглашение на свадьбу», «украшение свадебного деревца», «изготовление «меча»», «обмен подарками» и «первый «посад» молодых». Однако, с течением времени, под влиянием разных факторов он трансформировался в современный девичник. В исследовании авторы показывают эволюцию и современные реалии известного всем обряда.

Ключевые слова: девичник, девичество, мальчишество, свадьба, свадебный цикл, традиция, обряд, обычай.

This article discusses one of the main rites of the wedding cycle – hen-party. He played a significant role in changing the social status of both the girl and the boy. In traditional Ukrainian society, it consisted of six basic elements: «untying and combing the braid of the bride», «wedding invitations», «decorating the wedding branch», «making a sword», «exchanging gifts» and «the first «seat» of the young». However, over the time, under the influence of various factors, it has transformed into a modern «party». In this research, the authors show the evolution of this transformation and contrast the history and modernity of the rite known to all.

Keywords: hen-party, girlhood, boyhood, wedding party, wedding cycle, tradition, rite, custom.